

Сенима жртава и браниоцима Отаџбине

на десетогодишњицу агресије НАТО-а

„У пресудним тренуцима сам јамчио за вас. Не бих желео да ми неко каже да сам то чинио за нацију која то не заслужује.“ [1](#)

Ове редове, без злобе у срцу и лажи на језику, исписао је др Родолф Арчибалд Рајс, само годину дана пре изненадне смрти. У Закључку рукописа на француском, чији превод гласи „Чујте, Срби“.

Давне 1928. ставио је тачку на добронамерну и најзначајнију опоруку коју нам је један странац икада оставио.

Захтевао је да се овај својеврсни политички тестамент не отвара пре његове смрти. Као и да му срце буде сахрањено на Кајмакчалану. На тријумфалном узвишењу српске војничке славе и националне историје.

Српски савременици испунили су обе жеље свом верном пријатељу који је на позив српске владе, после величанствене победе на Церу, напустио удобну катедру у Лозани и спустио се до Мачве и Подриња. Ту су аустроугарски војници починили прави геноцид над недужним цивилним становништвом. Био је то преломни тренутак не само у професионалној каријери већ и у личном животу доктора Рајса. Истински потресен призорима српског страдања, овај лекар постаје српски добровољац-капетан и дописник најутицајнијих листова у ондашњој Европи. Непоткупљиво перо и објективни сведок немачких, мађарских и бугарских зверстава над беспомоћним старцима, женама и децом.

Тад нису постојали ни Лекари без граница, ни Лекари света, ни тзв. експертски тимови форензичара. Нису се ни наслућивале монструозне размере обмана и превара које под маском стручности и објективности жртве претварају у злочинце. И обрнуто, терористима изгинулим у оружаним сукобима против легалних снага једне државе издају сертификате невиних цивилних жртава. С наступањем глувог доба човечанства таква пракса, нажалост, постаје скоро образац и најефикаснији метод у медијском сатанизовању неке од зараћених страна. Али, и прилика за личну промоцију и богаћење на несрећи и патњама других. Уносна делатност у свету посувраћених вредности који обликују опскурни најамници и чији смо, вољни и невољни, заточеници.

I „Треба бомбардовати српске виталне објекте!“

Данима и недељама, са свих ТВ екрана, безброј пута понављан је ратнички поклич једног „француског лекара“ који је догурао до положаја министра иностраних послова Француске и који је, у међувремену, стигао да буде и шеф цивилне мисије УН-а на Косову и Метохији, одакле су отетим и несталим Србима у Албанији вађени живи органи и продавани широм света.

На основу навода изнетих у књизи Пјера Пеана „Свет према К.“ француска се јавност већ недељама са згражавањем суочава са правим лицем Бернара Кушнера, интимуса америчког булдожер дипломате Ричарда Холбрука. Француска штампа отворено га назива „ординарним преварантом и лакејом америчких неоконзервативаца“. Уз његово име сада се вежу отворене оптужбе за узимање новца од афричких диктатора.

Поткрепљују се сумње да је за извештаје које је написао о реформи система здравствене заштите у Габону и Конгу на рачун фирми његових блиских сарадника уплаћено 4,6 милиона евра. Електронско издање „Монда“ доноси и најновије детаље о наплати 275.466 евра за 25 дана ангажовања у ирачком Курдистану, у коме је организовао конференцију са бившим председником Лекара без граница, чији је и сам оснивач.

Кушнера, најближег сарадника, саборца и пријатеља Бернара Анрија Левија, тек сада отворено прозивају у штампи да „мрзи своју земљу и сања да избрише педесет година независне спољне политике Француске“. [2](#)

За разлику од свог француског „колеге“, др Рајс се за све време боравка у Србији, дакле практично до краја живота, руководио искључиво узвишеним етичким начелима Истине и Правде. Али је још онда, као швајцарски држављанин рођен у Немачкој,

доживео најгоре јавне и тајне осуде и најжешће нападе у разним деловима Западне Европе.

Упркос, или баш због тога што је савесно и објективно сведочио о страдању једног малог народа? У односу на број становника Срби су у Првом рату положили највише жртава међу савезницима. Изгинуло је 26 одсто мобилисаних, или скоро једна трећина биолошки репродуктивног становништва. Укупан број жртава износио је: милион и двеста педесет хиљада мртвих и око седамсто хиљада рањених!

Зато др Рајс болно, али без кајања и накнадног пребацивања, подсећа Србе:

„Одбрана вас коштала ме је свега што сам имао: богатства, положаја, будућности.“ [3](#)

II

Од времена др Рајса све је уочљивија једна појава која је, нарочито у протеклим ратовима на тлу бивше Југославије, попримила сва обележја окамењеног табуа. Наиме, јавно сведочење странаца о српским жртвама постало је не само незахвална и ризична већ и опасна активност. А често и немилосрдно, званично и незванично кажњива делатност у јавном мњењу и официјелним круговима на Западу.

У скорије време то је на својој кожи, између осталих, најбоље осетио Петер Хандке, аустријски писац немачко-словеначког порекла. После тражења и објављивања „Правде за Србију“ он је експресно екскомунициран из етаблираних кругова тзв. европске интелектуалне елите. Његове су књиге хитно склоњене са полица европских књижара. Затим је из репертоара париског позоришта „Комеди франсез“ избачен Хандкеов комад „Путовање у земљу звука, или уметност питања“, иако је тај драмски текст раније откупљен и нема никакве везе са ратним збивањима. У питању је, дакле, најдрастичнији вид цензуре личности и аутора, по најмрачнијем *ad hominem* аршину уметничке дисквалификације.

За оркестрирану хајку на Хандкеа побринуло се, ни мање ни више, стотину и педест имена, махом из позоришног света Француске. Они су у париском „Монду“ ставили свој потпис на петицију подршке управнику позоришта који је забранио Петера Хандкеа. Уједно су иза себе оставили персонализовани траг паланачке солидарности у метрополи европске културе. А Хандке се зачудио што и њему нису понудили да потпише ту исту

петицију. Нехајно се окренуо и похитао на отварање изложбе „Косово – време енклава“, коју је организовала Српска православна црква у Паризу.

Претходно је у знак протеста иступио из редова католичке цркве, вратио Бихнерову награду и допутовао у Србију на самом почетку агресије НАТО-а.

Стручни жири одабрао је 2006. Петера Хандкеа да понесе престижну литерарну награду која носи име Хајнриха Хајнеа. Међутим, Градско веће Диселдорфа муњевито је одреаговало и писцу одузело награду, као и њен новчани део од педесет хиљада евра.

Недавно преминули енглески писац Харолд Пинтер имао је ту „срећу“ што је на време добио Нобелову награду и што историјат њеног додељивања не познаје и праксу одузимања одличја са именом изумитеља динамита. У противном, већ би се нашао погодан модел за кажњавање његове јавне осуде агресије НАТО-а на СРЈ.

Славни руски режисер Никита Михалков остао је, укореењен на Истоку, далеко изван домаћаја западних утеривача демократије и толеранције. Иначе би порука Србима да и под бомбама бране и не дају Косово и Метохију на Западу наишла бар на подсмех, ако не и на јавни презир и арогантно ниподаштавање аутора „Варљивог сунца“.

Уследио је, међутим, Хандкеов брзи и величанствени одговор устројитељима подобности и градским оцима Диселдорфа. Непоткупљив као и Хајне у тражењу јавне истине, он је, већ за Васкрс наредне године, дошао у Велику Хочу, код Ораховца, на КиМ. У друштву Клауса Пајмана, управника позоришта „Берлински ансамбл“, кћерке и пријатеља, он је житељима тог древног насеља, који под наоружаном стражом живе у суровим логорским условима, уручио намирнице и поклон од педесет хиљада евра. Новац је прикупљен добровољним прилозима правих хуманиста и мировних активиста из Немачке, који су помогли и грађанима Варварина да туже НАТО због страдања њихових најближих сродника током варварског бомбардовања те варошице.

Из Берлина нам, међутим, стижу и сасвим другачији тонови и прекорна подучавања. Тако др Холм Зиндхаусен, професор историје на Слободном универзитету у том граду, у интервјуу за Дојче веле од 22. 11. 2007. поручује да „Србија има будућност само ако се одрекне Косова“. Професор нам, дакле, предвиђа сигурну, светлу будућност, само под једним условом – да се одрекнемо себе!

У изјави за Глас Америке од 25. 6. 2007. Зиндхаусен је међу првима у свету похвално закључио да је „извињење попут овог које је хрватским жртвама упутио Тадић, нужан и први корак да би се једно друштво ослободило улоге наводне жртве и отворило себи пут у будућност“.

Др Зиндхаусен нам, очигледно, прописује денацификациони рецепт за оздрављење, успешно примењен на послератну Немачку. Исту терапију за два различита „пацијента“, са дијаметрално супротним „историјама болести“. Са подвођењем под третман тзв. колективног суочавања са прошлошћу. Са одважним признавањем кривице и искреним покајањем. Те јавним извињењем као првим кораком. Трајна грижа савести и стид иду руку под руку са масовним самоегзорцизмом, да би на крају овог сагињућег хода потоње генерације пузале, с одвратношћу и презиром, по отаџбинском тлу.

Само што Срби нису – Немци.

И што примена исцелитељских пилула за целате жртве може само још додатно да нашкоди.

Зато, за почетак, пођимо од наводних српских жртава у Хрватској, како их квалификује Зиндхаусен.

Подсетимо се шта о наводним српским жртвама сведочи немачки опуномоћени генерал, у наказној квислиншкој творевини НДХ, Глез фон Хорстенау, у свом дневнику „Између Хитлера и Павелића“:

„Свуда су жртве били искључиво Срби, обележени својом религијом и националном

припадношћу.“ [4](#)

Херман Нојбахер, Хитлеров специјални опуномоћеник за Балкан записује:

„Срби су постали дивљач за одстрел, свако је могао да их некажњено прогони и убија (...) процењујем да број невиних, ненаоружаних, закланих Срба (у НДХ, прим. Р. К.) износи око 750.000...“, те, на крају, закључује:

„Овај догађај спада у најужаснија масовна убиства током целе светске историје.“ [5](#)

И Хорстенау и Нојбахер откривају Павелићев план за коначно решење српског питања у НДХ, који се састојао из злочиначког подухвата убијања, протеривања и покатоличавања преостале трећине Срба.

Часни, морално супериорни људи, па били то и генерали противничке немачке војске, говоре Истину, препуштајући огорченим ревизионистима бедну славу у мутним водама политичке пропаганде, бестидног фалсификовања прошлости и претварања жртава у целате.

Потомци преживелих Срба из НДХ побијени су и прогнани 1995, у акцијама „Бљесак“ и „Олуја“, које су предузеле хрватске оружане снаге уз свесрдну, логистичку помоћ НАТО-а. Био је то школски пример највећег етничког чишћења после Другог светског рата у Европи. Из својих домова и са вековних огњишта протерано је двеста педесет хиљада Срба, уз језив мук домаћег и ледену равнодушност тзв. међународног јавног мњења.

Зиндхаусен и његов политички фаворит у Србији сматрали су пожељним и корисним да се са највишег места у Србији упуту званично извињење. У име целог српског народа. Убрзо је, као награда стигла тужба Хрватске против Србије Међународном суду правде у Хагу. Новембра прошле године Суд се, наравно, огласио надлежним.

Тек тад су званичници државе Србије почели да размишљају о контратужби, која укључује и геноцид над српским народом у НДХ.

Почетком ове године један београдски издавач превео је на српски и објавио Зиндхаусенову књигу „Историја Србије од 19. до 21. века“. [6](#) Био је то добар повод да нам аутор лично, баш овде, у Београду, у бројним изјавама и интервјуима објасни како је научно сагледао колективне црте српске нације, које је сложио и потписао у једном тексту из 2004. Превод тог отровног памфлета гласи: „Геноцидна нација: српске ратне и послератне слике“.

[7](#)

Како безобзирна и вулгрна антисрпска пропаганда и даље представља врло уносну делатност и у свету и код куће, не треба сумњати да ће се неки домаћи издавач већ досетити да преведе и штампа и ово Зиндхаусеново „научно откриће“.

Сасвим у духу савремених лобиста и наручених експерата, и овај аутор каже да себе види као вештака или истражитеља, као неког ко обезбеђује трагове и скупља доказе, испитује и одмерава...

А одмерио је као и његов сународник, бивши немачки амбасадор у Београду. Опраштајући се од земље која му је четири године пружала гостопримство, Цобел је Србима јавно запретио како у Војводини и у Санџаку (мислио је, ваљда, на Рашку област) могу доживети исту судбину као и на Косову и Метохији.

IV

„Вама је заједнички непријатељ“, упозоравао је Србе после Првог рата др Арчибалд Рајс, „упркос корацима које данас чини, био и остао човек са севера – Немац. Верујте, ништа он није заборавио. Чим поново постане довољно снажан, ујединиће се са Аустријом, и удружени ће настојати да поврате оно што су изгубили. Њихов први реваншистички поход биће према југу...“ [8](#)

И био је.

Прво 1941.

Затим деведесетих година, када је дипломатија поново уједињене Немачке најактивније деловала на разбијању друге Југославије. Немачко оружано непријатељство и ендемски реваншизам настављени су 24. марта 1999, у заједничком злочиначком подухвату бомбардовања СРЈ, које је трајало седамдесет осам дана. Отимање КиМ од Србије и стварање још једне НАТО државе на Балкану било је и повод и крајњи циљ те убилачке акције. Носилац злочиначког подухвата биле су Сједињене Америчке Државе и њихови европски сателити окупљени у НАТО-у, а Немачкој је пружена заиста изузетна историјска прилика да нас трећи пут у једном веку засипа бомбама и убија.

Данас засуканих рукава, стрпљиво и најодлучније, дискретно, али и јавно, немачка политика подстиче издвајање Војводине из састава Србије. У тој намери на располагању јој стоје бројни домаћи помагачи, добровољци, али и страначки прваци, као и моћни еснафски корифеји тзв. невладиног сектора.

Уочавајући запањујући мазохизам, сервилност и понизност наших владајућих политичких кругова, те срамно држање тзв. интелектуалне елите, за коју каже да клечи пред новцем и силом, др Рајс с горким жаљењем давне 1928. записује:

„И док ваши некадашњи ђелати наилазе код вас на најлепши дочек, правите све могуће тешкоће припадницима народа који су показали делотворно пријатељство у вашој несрећи.“ [9](#)

V

У време док је састављао свој драгоцен завет Србима др Рајс је у још неисквареном народу препознавао бројне врлине, попут храбрости, родољубља, ослободилачког духа, бистрине ума, чојства, достојанства, поноситости, гостољубивости, самилости...

Високо је вредновао улогу српске народне цркве, нарочито у очувању националног идентитета, али је још тада запажао да Срби нису нарочито религиозни.

Све побројане врлине, уз природна богатства земље коју насељавају, биле су довољне, сматрао је др Рајс, да Срби за себе обезбеде једну од главних улога у Европи. Упркос нераду, лошој политици према селу, васпитном запуштању омладине, развијеној похлепи, лаковерности...

Осим у претњама споља, он је, међутим, велику опасност опажао и у нама самима и погубним манама наше владајуће политичке класе и горде интелигенције, чије је штетно деловање, као буђ, претило да зарази све слојеве друштва.

Уз навођење часних изузетака др Рајс у понашању наше одрођене и охоле полуинтелигенције, школоване на страни, претежно на Западу, запажа упадљиве симптоме површности, саможивости и себичности, зависти, љубоморе, ксенофобичности, поводљивости, подмитљивости, претеривања, комплекса ниже вредности...

Ипак, највећу опасност изнутра он је видео у погубном а свемоћном политичком странчарењу и властољубљу. У превласти страначких и личних над општим, државним и националним интересима. У навијачком сврставању уз страначке личности, а не уз политичке програме и идеје. У страначком профитерству и разорној корупцији владајуће класе.

„Жртвујте све!“ говорио му је, својевремено, Никола Пашић. „Нећете зажалити. После рата ништа нећемо моћи да вам одбијемо.“ [10](#)

Одбио је, међутим, да га прими након што су неподношљиве интриге, сплетке и најнижа оговарања принудили др Рајса да поднесе оставку у Министарству унутрашњих дела и изгуби чак и скромну чиновничку плату.

Додуше, и Рајс је одбио Пашића. И то у три наврата. Али, из сасвим супротних, најчаснијих побуда.

„Па шта хоће тај човек?“ вајкао се Пашић заједничком пријатељу. „Три пута сам му

нудио новац, а он је одбио!“ [11](#)

Какав трагичан неспоразум!

Др Рајс је хтео да се код Пашића заложи за духовну и моралну обнову српског друштва. А најзначајнија политичка фигура тог истог друштва чврсто је веровала да се само личним и страначким доласком и опстанком на власти и подмићивањем решавају сви проблеми и потиру сва незадовољства. Не зна се да ли је у тим тренуцима Пашић доживљавао др Рајса као непоправљивог идеалисту и занесењака. Или као настраног стоика и пуританца? Можда и као човека потпуно скрајнутог од бучне матице реалног живота? Др Рајс јесте добро упознао Србе, али их је Пашић још боље познавао. Зато се у својим резоновањима и поступцима нерадо управљао према библијским мудростима које су опомињале на проклетство новца, пролазност славе и таштину овога света.

VI

О корупцији је, дакле, реч.

О подмуклој унутрашњој бољки сваког друштва и сваке државе. О пошастима која се шири од врха до дна и растаче најважније духовне и моралне темеље без којих се свако друштво само привидно држи на окупу, а државна зграда, или наднационална заједница, само наизглед одолева неминовном урушавању и паду. О несрећи која наглавачке окреће и моралну и стручну лествицу вредности. Која у обичајно право уводи неписани параграф о свеопштој поткупљивости, развлачењу државне имовине и поткрадању националног блага.

Обезбожени управљачи бришу границу између добра и зла и релативизују све наслеђене вредности за собом. Сеју лоповлук, лажи и обмане, лицемерје и дилетантизам, празнословље и бахатост, зло и порок... Укратко, утиру пут за тријумф тамних страна људске природе и њених најнижих порива у свакодневном животу.

„Милионер који је за време рата мешао песак и брашно и испоручивао га војницима што

су се борили и гинули за вашу слободу“, подсећа др Рајс, „данас је још богатији, а ви му ласкате.“

[12](#)

Владајуће кукавице међу политичарима пензионишу храбре војсковође и најзаслужније официре. Неустрашиве борце ућуткују и гурају у страну. Према ратним војним инвалидима опходе се са недопустивим, грешним немаром.

На почасну позорницу јавног живота изводе се и они који су се склонили у страну за време смртне опасности по земљу. Међу њима су чак и они који су „искористили несрећу Отаџбине да би се обогатили“.

После жучне расправе са бившим министром Капетановићем, који је рат безбедно провео у иностранству, др Рајс је пао смртно погођен увредама тог ратног профитера. Тако се и на примеру др Рајса показало да су за часне људе у миру опасније хијене и профитери из сопствене средине од непријатељских страних војника на ратном попришту.

Претходно су политичари забушанти из странака супротстављених Пашићу прогласили др Рајса радикалом и потказали га савезницима као шпијуна који ради за централне силе. Имајући безгранично поверење у др Рајса, савезници су му предали тај срамни документ који је он чувао у архиви као доказ људске злобе и незахвалности.

Да је којим случајем наш вожд Карађорђе био подмитљив и склон вештини мешања песа и брашна, питање је када би и да ли би уопште српски устаници ушли у Београд и после деспота Стефана Лазаревића поново га учинили српском престоницом.

Преко Аганлије дахије су на преговорима о миру понудиле нашем Вожду да га поставе за најстаријег оборкнеза над свим Пашалуком београдским и да му исплате петсто кеса у злату. Нудиле су му и могућност да се са тим богатством склони у Немачку и тамо у миру и благостању проведе остатак живота, само да умири народ и распусти устанике. Било је то на самом почетку Првог српског устанка. Наш Вожд је одабрао узану, неизвесну и опасну стазу слободе, наспрам широког и дебело плаћеног друма покорности. Том стазом је кроз Варош капију 1806. увео Србе у Београд, повративши му

звање престонице свих српских земаља.

Најстарији јавни споменик у Београду посвећен је ослободиоцима Београда из 1806. и налази се у Карађорђевој парку. Подигао га је 1848. кнез Александар Карађорђевић у знак захвалности ослободиоцима из Првог српског устанка. Обновио га је 1889. краљ Александар Обреновић.

Споменик војду Карађорђу откривен је тек 1913. године, после Балканских ратова, на Калемегдану, на месту на коме се данас налази Мештровићев споменик захвалности Француској подигнут 1930.

Тек 1979. на платоу испред храма светог Саве постављен је споменик војду Карађорђу, аутора Сретена Стојановића.

Споменик деспоту Стефану Лазаревићу (1377–1427), просвећеном српском владару који је први од Београда направио престони српски град, подигнут је тек 1982. у Горњем граду на Калемегдану. Скулптуру песнику „Слова љубве“ и аутору „Похвалног слова Кнезу Лазару“, за чије је име везан и превод грчког дела „О будућим временима“, алегоријске поеме о злу, израдио је и за тридесетогодишњицу свога рада Београду поклатио Небојша Митрић.

VII

„Постали сте страшно незахвални. Тако ваш главни град Београд, некада град мученик, ни данас, десет година након ослободилачког рата, нема ни најмањи крст, ни најмањи камен

који би чувао сећање на жртву оних који су вас ослободили“

[13](#)

, записује др Рајс.

Ни најмањи крст, ни најмањи камен!

Десет година после ослобођења и стварања државе за коју је св. владика Николај, епископ жички и охридски, сматрао да је без божјег благослова, са школом без вере, политиком без поштења и војском без родољубља, у престоном граду није подигнут ни најмањи крст, ни најмањи камен који би чувао успомену на браниоце и ослободиоце Београда.

Споменик браниоцима Београда из 1915. подигнут је тек 1988. и налази се на обали Дунава. Аутор је Коља Милуновић. На Споменик су уписане речи из наредбе мајора Гавриловића:

„Тачно у три часа непријатељ се има разбити вашим силним јуришем, разнети вашим бомбама и бајонетима. Образ Београда, наше престонице, мора бити светао. Војници, јунаци, Врховна команда избрисала је наш пук из свог бројног стања. Наш пук је жртвован за Краља и Отаџбину. Ви немате више да се бринете за своје животе који више не постоје. Зато напред у славу! Живео Краљ! Живео Београд!“

Мајор Гавриловић, носилац Карађорђевог ордена, доживео је да га немачки окупатор за време Другог рата пошаље у заробљеништво из кога се у похабаном шињелу и разгаженим цокулама вратио на београдску железничку станицу. Ту су га сачекали скојевски активисти, горопадни одбор за дочек, чија малтретирања и шиканирања, међутим, није преживео. Убрзо је умро у собичку који му је уступио пријатељ из предратних дана, и сахрањен је у позајмљеној одећи!

Између два рата, иза оgrade у некадашњем Дворском парку, а садашњем Пионирском, од гомиле наслаганог камења подигнут је споменик који симболизује осматрачницу Врховне команде српске војске са Кајмакчалана. Након уклањања оgrade после Другог светског рата споменик је без видних писаних обележја једно време служио и као остава за прибор радницима Градске чистоће. Тек 1988. подигнут је подзид од тесаног камена и на њему су постављене бронзане плакете с ликовима српских и француских војсковођа и латиничним натписима.

Спомен-биста др Арчибалду Рајсу подигнута је у Топчидерском парку, у Београду, 1931.

На самом измаку прошлог века, у порти сеоске цркве у Прњавору, у Мачви, захвално

потомство подигло је и њему и краљу Александру I спомен-бисте.

Удружење резервних официра и ратника из Првог светског рата, уз помоћ Београдске општине, подигло је 1931. српску спомен-костурницу у коју су пренети и посмртни остаци изгинулих у време Балканских ратова. Костурницу је пројектовао архитекта и вајар Роман Верховској, а скулптуру војника на врху израдио је вајар Живојин Лукић. Ова спомен-костурница налази се на Новом гробљу, далеко од очију пролазника и посетилаца Београда. Књига са именима сахрањених у њој бележи 3.529 идентификованих и 1.074 неидентификована.

VIII

На једном месту у свом заветном спису др Арчибалд Рајс с горком стрепњом записује:

„Безмало, рекло би се да управљачка класа ваше земље мрзи оне који су учинили услуге вашој Отаџбини.“ [14](#)

После величанствених победа на Церу и Колубари, које су уједно и прве победе савезника у Првом рату, уследила је нова немачка офанзива пред којом је донета одлука да српска војска и избеглице, преко Албаније, пристигну на Јадранско море. Том изнуђеном маневру претходило је одустајање савезника да обезбеде коридор Ниш—Солун, а затим и одобрење дато Бугарима да прекину тај правац повлачења. Тако је Србима онемогућена чак и достава хране и лекова. Када је Пашић у очајању поменуо могућност полагања оружја и капитулације, изазвао је у Енглеској праву лавину најцрњих осуда и увреда на рачун Срба.

Права агонија, међутим, почиње на албанској обали. Када су Французи, после силних одлагања, отезања и савезничких надгорњавања и калкулација, најзад одлучили да почну пребацивање војске и народа на Крф, стигла је шокантна забрана грчке владе за улазак на територију њене државе. Иза те одлуке стајао је грчки краљ Константин, кога су на његово антисрпско расположење охрабривали и подстицали Енглези.

Беспомоћни положај српске војске и избеглица, препуштених на умирање, муњевито је поправљен оштрим ултиматумом руског цара Николаја II Романова, који је запретио да ће склопити сепаратни мир са Немцима уколико Срби буду остављени на цедилу. Тек тада је сломљена опструкција Енглеске, која није хтела да пошаље ни своје бродове за спасавање. Французи више нису ни питали Грке за дозволу, кренула је њихова савезничка лађа и почела је евакуација Срба на издисају. Али, пре српских рањеника, жена и деце, у Италију су превезени непријатељски војници и коњи! Затим је почео превоз на грчко острво Крф, на једну голу хридину која се до тада звала Острво змија, а од тада Острво смрти. Ту је скончало више од 10.000 Срба. Од преласка из албанске голготе под савезничку заштиту укупно њих око 30.000.

Круна, Влада, војска и избегли српски народ преживели су само захваљујући руском цару Николају II Романову, који ни до данас у престоном српском граду нема ни најмањи крст, ни најмањи камен, као спомен-обележје!

IX

„Нико не зна шта су муке тешке док не пређе Албанију пешке“, говорили су преживели солунски ратници. Но, глад, прозеблост, исцрпљеност и смртну опасност која их је вребала од полудивљих арнаутских племена и башибозука, лакше су подносили од најтежих мука у миру, смицалица, подвала, претњи и уцена које им је наносила енглеска империјална дипломатија током читаве 1916, па до коначног пробоја Солунског фронта у септембру 1918.

Под изговором реорганизације, како наводи др Драгољуб Живојиновић у свом најновијем, капиталном делу „Невољни ратници – велике силе и Солунски фронт 1914–1918“ [15](#), од наше команде тражено је да српску војску распореди у шест дивизија и да се оне пошаљу, свака за себе, на Западни, а не на Солунски фронт. Енглеze је захватила права провала беса после разумљивог одбијања да се спроведе такав паклени план. Зато су њихови генерали у Лондон слали клеветничке извештаје о српској војсци, називајући је најпогрднијим именима. На самом Солунском фронту одлагали су и минирали свако кретање у офанзиву против непријатеља, претећи да ће повући своје трупе. Радили су на очувању Аустријске монархије, подржавали Италијане око Далмације и Истре, подстрекавали Румуне да узму Банат, подстицали Бугаре да отму српске територије северно од Македоније...

И у таквим, најнеповољнијим околностима, српски политичари налазили су и времена и снаге и воље за страначка препуцавања. „Био сам на Крфу марта 1918“, присећа се др Рајс, „и три седмице гледао сам како вам се политичари жестоко боре за власт изазивајући министарске кризе једну за другом. Згадио сам се и стидео се за, на бојном пољу, неукаљано српско име.“ [16](#)

Када 27. марта 1941. дође до укрштања енглеске бизарне, а тајне дипломатије према Србима, са подмитљивошћу првака Српске земљорадничке странке и утицајних појединаца, тада ћемо за петсто хиљада фунти стерлинга, као убогу резултанту, добити пуч, генерале без војске и адмирале без флоте, што у избеглиштву што у заробљеништву. Избављену Круну без народа, а народ без одбране. Брзи слом државе и полагање оружја пред непријатељем. И неславну пропаст.

Др Рајс је био непријатни сведок догађаја пре и за време тзв. солунске кризе. И њен гласни посматрач. Иако је идеја за уклањање пуковника Драгутина Димитријевића Аписа и његових најближих сарадника дошла са стране, њу су оберучке прихватили и искористили ондашњи страначки политичари. Др Рајс је лично предложио регенту Александру да охлади усијане главе и понуди частан излаз на фронту официрима лажно оптуженим за заверу против безбедности државе и против владаревог живота. „Принц Александар био је вољан да тако поступи“, записује Рајс, „али су га политичари убедили да су угрожене све слободе српског народа и да треба препустити 'правди', њиховој 'правди', да слободно делује. Данас сам“, наставља др Рајс, „убеђен да су сваки делић тог атентата измислили ваши политичари (...) и да је Црна рука била само родољубива реакција против диктатуре политичких странака.“ [17](#)

Било како било, онај коме је додељена улога гвоздене песнице за повратак Крађорђевића на престо, паралелно са Солунским процесом морао је да се додатно суочи са беспримерном и драконском људском незахвалношћу.

Уклањањем Николаја II са престола и изласком Русије из рата Србија је изгубила најмоћнијег заштитника и чинило се да јој нема спаса. Тека тада је, напослетку, дошло до оштрог француског заокрета. На чело француске војске долазе храбри и одлични познаваоци балканских прилика: Клемансо, Гиом и Д'Епере. Пала је команда за пробој Солунског фронта. У победоносном налету српске и француске војске, у којем је српска пешадија на моменте престизала и француску коњицу, није било ни колебања ни заустављања.

За непуна два и по месеца од славне победе на Кајмакчалану српска ослободилачка војска ушла је 1. новембра 1918. у престони Београд.

Изнад саобраћајне петље код Аутокоманде у Београду откривена је 1936. спомен-биста француском генералу Франше д'Епереу, рад вајара Ристе Стијовића.

Х

Ако је тачно да је историја борба памћења против заборава, онда и меморијални споменици најочигледније указују на резултате те борбе, али и на симболичне трагове прошлих времена.

Ко контролише симболе једног друштва, сматрао је Џорџ Орвел, тај контролише и то друштво.

У ред најпознатијих споменика подигнутих после Првог светског рата у Београду спадају Победник на Калемегдану и споменик Незнаком јунаку на врху Авале. Оба су дело Ивана Мештровића. Први је подигнут 1928, а за други је везана једна необична и по свом симболичком значењу богата историја.

Градња Мештровићевог споменика који неодољиво подсећа на фараонска здања почела је 1934, а завршена 1938. године. На месту садашњег споменика налазио се средњовековни град Жрнов, који је служио и као осматрачница српске војске за време Првог светског рата. У подножју средњовековног утврђења налазио се и споменик са крстом, где је, према усменом предању, сахрањен један непознати српски војник.

Да би се дошло до голе стене на којој је требало да никне Мештровићево здање са шест каријатида, фигура жена у народној ношњи, ваљало је до темеља срушити Жрнов. Разарање је изведено динамитом, под непосредним надзором краља Александра. Рушење, међутим, није ишло планираном брзином. Зато су прибављене нове количине експлозива, па се и другог дана приступило минирању.

Камење преостало после детонација уклоњено је са голе авалске стене, а крст са споменика непознатом српском војнику одложен је у порти цркве у Белом Потоку. Тек тада се приступило подизању новог споменика. Све је бележено фотографском камером, која је овековечила краља Александра I како ритуално, са чекићем и у белим рукавицама, означава свечани почетак радова.

Неколико месеци по отпочињању радова на Авали, краљ Александар убијен је у Марсељу, 9. октобра 1934.

Према доступним историјским подацима, званични позив краљу Александру да посети Француску, против жеље домаћина претворио се у позив за његово смакнуће. Уз непобитну саботажу у редовима француских обавештајних и безбедносних снага, логистичку подршку из Италије, Хитлерову и Стаљинову незаинтересованост, хрватским усташама и бугарским терористима из ВМРО-а није било тешко да изведу атентат на краља Александра. И да, истовремено, убију и краљевог домаћина Луја Бартуа, француског министра спољних послова.

Истрага је утврдила да је краља Александра убио Владо Георгијев „Черноземски“, професионални атентатор Ванче Михајлова.

Др Хенри, лекар који је констатовао краљеву смрт, написао је у свом званичном саопштењу да је краљ био у агонији и да није долазио свести све до последњег издисаја.

Ондашњи председник Владе и министар спољних послова Богољуб Јевтић, по повратку у Југославију изјавио је да су последње краљеве речи на самрти биле: „Чувајте Југославију“.

Мирослав Спалајковић, ондашњи амбасадор у Паризу и припадник ложе Franco–Jugoslave No.540 „Le General Peigne“, у уста мртвог краља ставио је и додатак: „...и пријатељство Француске“. [18](#)

Тачно пола века од убиства југословенског краља Александра у Марсељу и четири године после смрти југословенског диктатора Јосипа Броза, власти у Републици Србији и граду Београду дају 1984. сагласност да се наставе радови на изградњи храма светог Саве. Тек после осамдесет осам званично одбијених молби које им је упутио патријарх Герман.

Давне 1895. стотину најугледнијих грађана Београда, са митрополитом Михајлом на челу, основало је Друштво за подизање храма светом Сави на Врачару. Тај визионарски подухват од прворазредног духовног значаја за цео српски род предузет је у посебном историјском часу. Тачно три века после спаљивања моштију светог Саве (1595). И само неколико деценија по коначном ослобођењу од турске окупације. Друштво је прво подигло привремену црквицу на Врачару, на истом месту на коме се данас налази и храм. Затим је расписан јавни конкурс за израду пројекта, у чијем су тексту назначени обавезујући српско-византијски стил и велелепност.

Пет приспелих радова прослеђено је у Петроград на процену стручној комисији коју је именovala руска Императорска академија. Комисија је ускратила препоруку за свих пет приспелих пројеката, ценећи прворазредни значај и историјску важност храма.

Уследили су Балкански и Први светски рат, који су одложили тражење нових решења.

Обновљено Друштво за подизање храма Светог Саве на Врачару основало је 1919. нови Одбор са патријархом Димитријем на челу. Расписан је и нови јавни конкурс.

Одбор са патријархом Варнавом на челу одлучио је 1930. да се израда пројекта повери архитекти Богдану Несторовићу, као и архитекти Александру Дероку.

Градња је започета 1935. године. На дан спаљивања моштију Светог Саве, 10. маја 1939, патријарх Гаврило полаже повељу, са текстом у коме је записано да се у име Оца и Сина и Светог духа освети темељ започетог саборног храма у славу и помен Светог Саве... као видан и вечити споменик дубоке захвалности свега нашега народа своје првом Архиепископу, Учитељу, Просветитељу и Препородитељу српском, великом Угоднику Божјем, Равноапостолу и светитељу Словена Светом Сави... на добро наше свете православне Цркве, на срећу и напредак целог нашег народа.

XII

До немачког бомбардовања Београда 1941. постављени су темељи и подигнути зидови висине седам и једанаест метара. А онда су прекинути сви радови. Патријарх Гаврило одведен је у немачки логор Дахау, у који је заточен и свети владика Николај. Опљачкана је имовина Друштва за изградњу храма. Уништене су канцеларије предузећа Расина, које је изводило радове. У простор унутар зидова храма уселио се ауто-парк немачког окупатора.

По завршетку Другог рата партизанске власти настављају окупаторску праксу скрнављења храмовног простора. У почетку га користе за свој возни прак. Затим га издају разним предузећима за магацинске потребе.

Нови властодршци узаптели су цео Светосавски плато са малом црквом Светог Саве, парохијском зградом и зидинама храма.

Тако су и Друштву за подизање храма Светог Саве на Врачару послали недвосмислену поруку да у догледно време и не помишља на поновно окупљање и обнављање радова.

Свети Сава ударио је темеље независној српској средњовековној држави и цркви. Држава је пропала – црква је опстала. Нетакнути култ Светог Саве ширио се не само на српски већ и на друге народе, па и вере. Његове свете мошти пренете су у Милешеву 1237, из манастира Трнова у Буграској, две године после упокојења.

Синан-паша је 1595. издао налог да се мошти Светог Саве пренесу из манастира Милешеве и спале на највишој коти у Београду. Рачунао је, нема сумње, да ће тај ритуални пламен обесвећивања сагорети српско колективно памћење и избрисати полазну и најчвршћу тачку српског духовног, националног и државног ослонаца. Да ће убити веру, изазвати малодушје и ослабити вољу за животом. После чега неминовно следи предаја, пуко битисање у ропској покорности, коначни пад у ништавило и нестанак.

Тачно шест векова после Косовског боја и хришћанско-херојског опредељења кнеза Лазара за Крст часни и Слободу златну над Београдом се коначно узнео велики позлаћени крст. Као по науму и вољи неког вишег бића над српском престоницом најзад је 1989. заблистао позлаћени крст. Висок дванаест метара и тежак четири тоне. Постављен на врху централне куполе храма светог Саве на Врачару. На највишој тачки Београда. Физички највећи православни храм у свету видљив је са свих прилазних путева престолом граду. Трајно подсећа на најсветије, најбоље и највредније из наше прошлости. Мудро опомиње да нам је дато да погледамо у будућност само онолико далеко колико смо у стању да гледамо у прошлост. Сведочи да у верујућем народу још има и наде и снаге. И јамчи да ништа није пропало – кад пропало све је.

1. Родолф Арчибалд Рајс: „Чујте, Срби“, Историјски музеј Србије и Дечје новине, Београд – Горњи Милановац, 1989, стр. 89 [[^](#)]

2. Монд, 2. фебруар 2009. [[^](#)] 3. Као под 1, стр. 73[[^](#)] 4. Глез фон Хорстенау: „Између Хитлера и Павелића“, Нолит, Београд, 2007, превод: Никола Живковић [[^](#)]

5. Херман Нојбахер: „Специјални задатак – Балкан“, Службени лист Србије, Београд, 2004, превео: Никола Живковић [[^](#)]

6. Холм Зиндхаусен: „Историја Србије од 19. до 21. века“, Clio, Београд, 2009, превео: Томислав Бекић [[^](#)]

7. Holm Sundhaussen: „Die 'Genozidnation': serbische Kriegs – und Nachkriegsbilder“. U: Der Krieg in den Gründung Smythen europäischer Nationen und der USA. Hg. von Nikolaus Buschmann, Dieter Lange wiesche. Frankfurt/M, New York, 2004. [[^](#)]

8. Као под 1, стр. 54 [[^](#)]

9. Исто, стр. 39

[
[^](#)
_

10. Исто, стр. 74

[
[^](#)
_

11. Исто, стр. 74

[
[^](#)
_

12. Исто, стр. 36

[
[^](#)
_

13. Исто, стр. 51

[
[^](#)
_

14. Исто, стр. 37

[
[^](#)
_

15. Др Драгољуб Живојиновић: „Невољни ратници – велике силе и Солунски фронт 1914–1918“, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2008.

[
[^](#)
_

16. Као под 1, стр. 59

[
[^](#)
_

17. Исто, стр. 61

[
[^](#)
_

18. Марко С. Марковић: „На смрт осуђени“, Хришћанска мисао, Београд, 2004, стр. 150

[

Песак и брашно, камен и крст

Пише: Радован Калабић
субота, 21 фебруар 2009 19:23

[^](#)
]